

Motion till riksdagen 2013/14:Ju427

av Maria Ferm m.fl. (MP)

Ett stärkt nämndemannasystem

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut	2
Motivering.....	2
Bakgrund.....	3
En utökning av antalet nämndemän	3
Behåll nämndemännen i domstolarna	4
En fri kvot	4
Brutna mandatperioder.....	5
Avskaffande av kravet på svenskt medborgarskap.....	5
Stoppa nedläggningen av domstolarna	5
Utbildning för nämndemän	6
Behov av strukturerad återkoppling	6
Inför en rotationsprincip för nämndemän.....	7

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en ökning av antalet nämndemän med 25 procent.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att behålla antalet nämndemän i mål i tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt med samma omfattning som i dag.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en fri kvot för nämndemän om minst 50 procent.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om brutna mandatperioder.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om avskaffande av krav på svenskt medborgarskap för att vara nämndeman.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att inte lägga ned tingsrätter eller förvaltningsdomstolar.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om utbildning i och om uppdraget som nämndeman.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om former för strukturerad återkoppling från domstolarna till kommun- och landstingsfullmäktige om hur nämndemännen utfört sina uppdrag.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om reglering av nämndemäns tjänstgöring.

Motivering

Under hösten 2012 nåddes vi av flera skandaler där jäviga nämndemän gjorde att hela rättegångar behövde tas om. Inte minst när det stora Södertäljemålet avgjordes där domarna mot 18 personer undanröjdes och målet behövde tas om på grund av en jävig nämndeman. En kostsam historia på många sätt.

Södertäljemålet är inte det enda där nämndemän har ifrågasatts den senaste tiden. Även den omfattande rättegången mot Peter Mangs i Malmö riskerade att tas om. I en stor knarkrättegång med ett 50-tal dömda vid Gotlands tingsrätt där en av nämndemännen samtidigt varit ordförande i polisstyrelsen diskuterades jäv. Dessa fall fick Domstolsverket att i höstas skicka brev till Sveriges alla nämndemän och påminna om hur viktigt det är att de ser över vilka kontakter de haft och vad som skulle kunna medföra jäv av något slag.

Från vissa håll har detta orsakat rop på att nämndemännen helt ska avskaffas. Miljöpartiet anser att det är helt fel väg att gå. Nämndemännen utgör en viktig roll i det svenska rättsväsendet. Däremot visar dessa situationer att det behövs förändringar i nämndemannasystemet, bland annat vad gäller utbildning av nämndemän så att de inte försätter sig i jävsituationer. Vi anser att nämndemannasystemet ska utvecklas och stärkas. Inte nedmonteras.

Bakgrund

I Sverige deltar i dag nämndemän – icke juristutbildade företrädare för allmänheten – som meddomare i merparten av domstolarnas dömande verksamhet. De tillför kunskap om lokala förhållanden, bedömer vittnens trovärdighet, tillför kunskap från olika delar av samhället. De kompletterar juristdomarna och har andra perspektiv än domstolarnas ibland elitistiska värld. De motverkar att domstolarnas verksamhet uppfattas som världsfrånvärd, främmande eller oviktig. Nämndemännen blir på sitt sätt en viktig del i säkerställandet att den dömande verksamheten sker på ett sätt som är förenligt med det allmänna rättsmedvetandet.

Nämndemännen kan emellertid också skada rättsväsendet och dess viktiga verksamhet. Särskilt gäller detta nämndemän som är jäviga och handlar i annans eller sitt eget intresse, som bryter mot sin tystnadsplikt, som agerar på ett olämpligt sätt före, under eller efter rättegången eller som agerar på ett sätt som inte är förenligt med uppdraget som nämndeman. Det kan handla om att uttrycka sig rasistiskt eller homofobiskt eller att begå egna brott.

För att nämndemannafunktionen ska fungera bättre och åtnjuta större förtroende måste representativiteten förbättras. Tillgängliga uppgifter visar att nämndemannakåren är jämnt fördelad mellan män och kvinnor men att åldersgrupperna 60–69 år och 70–79 år är överrepresenterade jämfört med den svenska befolkningen. Samtidigt är åldersgrupperna 20–29, 30–39 och 40–49 år underrepresenterade. Närmare 60 procent av nämndemännen är mellan 60 och 80 år medan motsvarande åldersgrupp i befolkningen totalt är 25 procent.¹ Beaktas nämndemännens faktiska tjänstgöringsgrad blir de äldre än mer överrepresenterade. Det visar sig då att de som är äldre än 66 år i genomsnitt tjänstgör 20 dagar per år medan de mellan 18–45 år tjänstgör cirka åtta dagar.² Vid en kontroll i maj 2007 uppgick andelen nämndemän med utländsk bakgrund till 16,5 procent jämfört med 18 procent i kontrollgruppen.³

Vi vill öka attraktiviteten i uppdraget som nämndeman och få en nämndemannakår som på ett bättre sätt än i dag kan sägas representera hela befolkningen i landet. Vi vill öka den lokala förankringen och säkra den genom ett moratorium mot domstolsnedläggningar.

En utökning av antalet nämndemän

I dag finns vid landets domstolar cirka 8 300 nämndemän. Antalet dagar en nämndeman tjänstgör är ytterst varierande men uppgår i stort sett till mellan 8 och 20 dagar per år. Samtidigt är genomsnittsåldern bland nämndemännen 57 år och nämndemännen upplevs inte heller i övrigt representera den svenska

¹ SOU 2013:49 Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan, sid. 217.

² Ibid sid. 221.

³ Ibid sid. 218.

Fel! Okänt namn på

befolkningen i stort, vare sig när det gäller utbildning, socioekonomisk eller kulturell bakgrund.

Det finns därför behov av att vidta ett flertal olika åtgärder för att förbättra representativiteten bland nämndemännen. Vi tror att en av dessa kan vara att utöka antalet nämndemän i landet med 25 procent, samtidigt som denna åtgärd kombineras med de övriga åtgärder vi föreslår i denna motion. Genom att utöka antalet nämndemän från 8 300 till 10 375 blir det lättare för domstolarna att få sammansättningar av nämndemän för tjänstgöring som på ett bättre sätt speglar befolkningens sammansättning. Vi föreslår därför att antalet nämndemän totalt sett utökas med 25 procent. Kostnaden för detta finansieras i vår anslagsmotion under utgiftsområde 4 med 50 miljoner kronor. Vad som här anförs om utökning av antalet nämndemän med 25 procent bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Behåll nämndemännen i domstolarna

Från gång till annan förs fram förslag om att antalet mål nämndemän ska tjänstgöra i ska minska, liksom att antalet nämndemän helt ska tas bort i överrätt. Vi motsätter oss detta. Nämndemännen utför viktiga funktioner som företrädare för allmänheten i domstolarnas stundtals elitistiska värld och ger ovärderlig kunskap i samhället om hur domstolarna fungerar. De fullgör också viktiga funktioner i bevisvärdering och tillför viktig lokalkännedom i målen. Vi motsätter oss därför eventuella förslag om att minska antalet tjänstgörande nämndemän i olika måltyper, förslag att helt ta bort nämndemän, liksom att ta bort eller minska antalet tjänstgörande nämndemän i överrätt. Vad som här anförs om att behålla nämndemännen i olika måltyper och domstolsslag bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

En fri kvot

Miljöpartiet vill att det ska finnas en möjlighet att bli nämndeman utan att behöva gå via politiska partier. Sedan 2006 har vi haft ett flertal nämndemän som vi nominerat utan att de varit medlemmar i vårt parti. Vi har en mycket positiv erfarenhet av detta, som ett sätt att förbättra representativiteten och öka det folkliga deltagandet i domstolsverksamheten.

Vi vill att en fri kvot införs så att en grupp av nämndemän utses av fullmäktige efter att enskilda nominerat sig själva dit och en opolitisk valberedning berett processen. Det är en uppgift för fullmäktige att pröva personernas lämplighet och sedan utse dessa, på samma sätt som för nämndemännen i dag. Skillnaden är att de politiska partierna inte är inblandade och att kommunen och landstinget på olika sätt kan se till så att de nämndemän som väljs bättre representerar befolkningen i stort än som är fallet i dag. Det kan också tänkas att det genom den fria kvoten kompenseras för vissa av de politiska partiernas oförmåga att få fram representativa, särskilt yngre, nämndemän. Den fria kvoten bör motsvara 50 procent av det totala antalet nämndemän i dag. Detta

är en bra åtgärd även för att ytterligare betona att nämndemannauppdraget inte är ett politiskt uppdrag. Vad som här anförts om fri kvot bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Brutna mandatperioder

Nämndemännen utses i dag för en period om fyra år från året efter det att valet till riksdagen ägt rum. Det betyder att partierna ska ta fram förslag på cirka 8 300 nämndemän, samtidigt som ett mycket stort antal andra uppdrag ska beredas och utses av och genom de politiska partierna. Därigenom blir uppdraget som nämndeman intimt förknippat med medlemskapet i ett parti och med allt det arbete det innebär att inom ett politiskt parti få ett uppdrag.

Om mandatperioderna för nämndemännen i stället förläggs på ett sådant sätt att mandatperioden börjar två år efter valet till riksdagen och därefter löper fyra år, så minskas kopplingen till partipolitiken. Dessutom får såväl partierna som kommunerna och landstingen tid att bereda valärendena på ett helt annat sätt än som idag är fallet. Då blir valet till uppdraget som nämndeman en viktigare händelse såväl för partierna som för de beslutande församlingarna. Vi är medvetna om att en tillfällig övergångslösning kan krävas för att uppnå den brutna mandatperioden. Vad som här anförts om brutna mandatperioder bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Avskaffande av kravet på svenskt medborgarskap

För att kunna tjänstgöra som domare krävs att domaren är svensk medborgare. Samtidigt kan även personer som inte är svenska medborgare rösta vid val till kommunfullmäktige och landsting. Invandrare personer som fyller 18 år senast på valdagen och som har varit folkbokförda i Sverige i mer än tre år i följd före valdagen har rösträtt vid val till kommun och landsting. Miljöpartiet tycker inte att denna skillnad är logisk och vill att de utländska personer som har rösträtt vid val till kommun- och landstingsfullmäktige även ska vara valbara som nämndemän. Vad som här anförts om avskaffande av krav på svenskt medborgarskap för nämndemän bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Stoppa nedläggningen av domstolarna

Sedan 1999 har antalet tingsrätter minskat från 96 till 48. I februari 2010 ersattes de 23 länsrätterna med tolv förvaltningsrätter. Avståndet till domstolen har genom dessa åtgärder i många fall förlängts och nämndemännens funktion för att säkerställa lokalförankringen i dömmandet har försämrats. Såväl målsägandes som vittnens och tilltalades avstånd till domstolen har i många fall förlängts. Det har också inneburit att nämndemännens funktion för att säkerställa lokalförankringen i dömmandet har försämrats. Vi såg under

Fel! Okänt namn på

slutet av förra mandatperioden hur centraliseringen av den dömande verksamheten fick allt större negativa effekter. Antalet inställda mål ökar, avståndet ökar, vilket får negativa konsekvenser för nämndemännen och även deras resor.

Domstolarnas lokala och regionala förankring är viktig och ska värnas. Därför motsätter vi oss fler nedläggningar och sammanläggningar av fler domstolar i landet. Därför ska det lokala dömandet värnas och centraliseringar bara få ske om andra alternativ är uttömda. Riksdagen bör tillkännage för regeringen vad som här anförts om nedläggning av domstolar.

Utbildning för nämndemän

Nämndemännen företräder befolkningen i stort och ska inte vara jurister. Det är till och med olämpligt att de är jurister eller har juristutbildning. Då skulle de varken vara representativa för befolkningen i stort eller kunna komplettera juristdomarna på avsett sätt. Det är däremot viktigt att de har kunskap om vad uppdraget innebär och de regler som gäller för uppdraget, liksom om domstolarnas verksamhet och viss grundläggande kunskap om de måltyper de är satta att döma i.

Nämndemän måste ha vetskap om när de kan misstänkas vara jäviga, vad som är en partipolitisk åsikt och inte och hur dessa åsikter hanteras, liksom vilka rättigheter och skyldigheter de har. Den som tjänstgör som nämndeman ska vara lika säker på sina rättigheter och skyldigheter som juristdomaren. De ska till exempel veta när de kan begära kompletterande utredningar och inte och hur det går till att ställa frågor till vittnen och hur de kan ingripa om parter i domstolen agerar på ett otillåtet sätt. Tyvärr finns här stora brister i dag och såväl omfånget som kvaliteten i utbildningarna varierar i dag från domstol till domstol, kanske från lagman till lagman. Detta är inte bra och därför anser vi att alla nämndemän ska erhålla en grundläggande utbildning som en person skall ha genomgått innan personen förordnas till nämndeman. Sveriges domstolar ska ansvara för utbildningen som ska vara likvärdig över hela landet. Ett uppdrag om att ta fram en utbildning bör därför riksdagen ge till regeringen.

Behov av strukturerad återkoppling

Återkopplingen från domstolarna till de fullmäktigeförsamlingar som utsett nämndemännen är bristfällig. I bästa fall träffar företrädare för domstolen fullmäktiges valberedning eller nämndemannaföreningarna för uppföljning om domstolen anser att nämndemännen fullgör sina uppdrag. Vi vet inte om det från någon domstol sker en strukturerad återkoppling till fullmäktigeförsamlingarna om hur nämndemännen fullgör sina uppdrag.

Denna avsaknad av återkoppling gör också att partiernas kunskap om nämndemän som sköter eller missköter uppdragen blir bristfällig. Inte minst är det viktigt om personerna som utses till nämndemän inte har förankring i

de politiska partierna och kan förlora sitt medlemskap i partiet vid misskötsamhet. Vi anser därför att domstolarna en gång varje år ska rapportera till de fullmäktigeförsamlingar som utsett nämndemän i domstolen hur tjänstgöringen fungerar. De bör uppmärksamma om problem uppstått och om det finns särskilda frågor fullmäktige bör uppmärksamma. Det bör också finnas rutiner för en återkoppling på individnivå från domstolen till kommunen eller lands-tinget. Denna kunskap kan bli ovärderlig vid kommande förordnanden av nämndemän, liksom när fråga uppkommer om en person skall återförordnas som nämndeman. Vad som här anförts om strukturerad återkoppling om nämndemännens tjänstgöring bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Inför en rotationsprincip för nämndemän

Det saknas i dag regler om hur många år en nämndeman får tjänstgöra, liksom om krav på allsidig sammansättning av de nämndemannagrupper som tjänstgör vid olika förhandlingar. Tillsammans med en yngre juristdomare kan exempelvis tre nämndemän med mycket lång domstolserfarenhet tjänstgöra, vilka samtliga är män och samtliga är både födda och uppvuxna i Sverige utan kontakt med människor från andra länder.

Bristande allsidighet kan få oönskade konsekvenser. Det kan leda till att migrationsdomstolar intar mer restriktiva inställningar till tillämpningen av vissa regler i utlänningslagen än lagstiftaren avsett, att nämndemännen inte längre blir representativa för den befolkning de ska företräda eller att domstolen helt enkelt förlorar i trovärdighet hos de parter som den rätten har att döma över.

Miljöpartiet anser att en rotationsprincip bör införas, innebärande att ingen nämndeman kan tjänstgöra i ett och samma domslag mer än tre mandatperioder i följd. Vi vill också utreda hur nämndemannagruppens sammansättning bli mer allsidigt sammansatt beroende på åtminstone kön och ålder. Vad som här anförts om reglering av nämndemäns tjänstgöring bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Stockholm den 3 oktober 2013

Maria Ferm (MP)

Agneta Börjesson (MP)

Tina Ehn (MP)

Peter Eriksson (MP)

Agneta Luttröpp (MP)

Jabar Amin (MP)

Magnus Ehrencrona (MP)

Jan Lindholm (MP)

Mats Pertoft (MP)